

**God smak og kvalitet – eller det folk
vil ha?**

Samlingsutvikling i folkebibliotek

Roswitha Skare

Universitetet i Tromsø

Hva er samlingsutvikling?

- handler om å ta avgjørelser om hva å ta inn like mye som om hva som ikke skal tas inn
- egentlig materialvalg
- med andre ord:
 - hva skal kastes?
 - hva beholdes?
 - hva lar vi være å kjøpe inn?
 - hva kjøper vi inn?

Samlingsutvikling

- det handler om
 - planlegging
 - evaluering
 - innkjøp
 - kassering
 - fjernlån
 - formidling

Så enkelt?

- Har dere hørt om
 - mordet på biblioteket?
 - de døde bøkene?
- det er bare 2 av slagordene som ble brukt i den danske debatten om Hovedbibliotekets planer rundt årsskifte 2008/2009 om å gi større plass til digitale medier, spill og undervisning på bekostning av bøkene
- også i Morgenbladet hadde vi en kasseringsdebatt i fjor sommer etter at Nesbyen bibliotek la bilder fra kasseringen ut på Flickr
- www.flickr.com/photos/buskfyb/2417536065/

Kokebøker og hobby før kassering

Barnebøker fag før kassering

Samfunnsvitenskapene og språk ferdig kassert

Lov om folkebibliotek

§ 1. Målsetting

- Folkebibliotekene skal ha til oppgave å **fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet gjennom informasjonsformidling og ved å stille bøker og annet egnet materiale** gratis til disposisjon for alle som bor i landet.
- Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på **kvalitet, allsidighet og aktualitet**.
- Virksomheten skal være utadrettet, og tilbudene skal gjøres kjent.
- Folkebibliotekene er ledd i et nasjonalt biblioteksystem.

Likevel mange faktorer som spiller inn:

- økonomi
- lokale forhold
- statens innkjøpsordning

Økonomi

- avhengig av bevilgende politikere, men selv om vi hadde ubegrenset økonomi kunne vi ikke kjøpe inn alt
- utlånsstatistikk og besøkstall som ofte brukes politisk for å få større bevilgninger
- hvordan skal man fordele midlene? hvilke medier skal man prioritere og hvorfor? (film, musikk og spill er ofte mye utlånt, men dokumentene slites også fort ut og må erstattes)
- krav om effektivitet – folkebibliotekene må kunne dokumentere at samlingene brukes

Lokale forhold

- hvem er dagens brukere? (de fleste er velutdannet og har internett hjemme som de bruker for å google etter informasjon)
- hvem er det som bruker biblioteket mest? hva låner disse? hvilke tjenester bruker de?
- er det andre grupper som nesten ikke er innom biblioteket og hvorfor? (ungdom, menn?????)
- hvor store bibliotekslokaler har man? hvor mye magasinplass?
- hvordan finner man ut hva som skal kjøpes inn og hva ikke? hvem kan man diskutere med? hvilke rutiner finns? ikke minst hvilke rutiner for kassering finns?

Lokale forhold

- samlingene må tilpasses til lokale forhold – kanskje ikke alle folkebibliotek burde være like?
- selvfølgelig store utfordringer når det for eksempel kommer store nye grupper til kommunen (asylsøkere fra forskjellige land/områder)
- en kartlegging er viktig: hvilke delsamlinger blir brukt av hvem/hvilke grupper?

Tromsø bibliotek

- et stort hovedbibliotek som flyttet til nye lokaler for noen år tilbake
- fungerer også som fylkesbibliotek
- har innkjøpsmøter/bokvalgsmøter en gang i uken
- bruker BS Medievalg

Tromsø bibliotek

- bokinnkjøp tar hensyn til:
 - hva kommer fra medievalget?
 - hva kommer via innkjøpsordningen?
 - BS-katalogen
 - låneønsker (via e-post og skranken)
- samlingen er delt på flere som er ansvarlig for sine områder (følger med hva som kommer, foreslår til innkjøp, tar ut foreldet materialet)

Tromsø bibliotek

- i 2007 hadde man et samlingsutviklingsprosjekt
 - man gikk gjennom rutinene
 - man kom frem til en forståelse for hvordan man skulle prioritere innenfor forskjellige områder
- likevel mange "individuelle" avgjørelser
 - hva skal stå på hylla? hva i magasinet?
 - hva tror man bli de mest etterspurte bøkene?
 - hvor mange eksemplarer skal man kjøpe inn?
 - deler av samlingene er brukerstyrte -> hvor mange ønsker skal den enkelte få oppfylt?

Statens innkjøpsordning

- ABM-utvikling administrerer innkjøpsordningene for litteratur i samarbeid med Norsk kulturråd og Biblioteksentralen AS
- viktig kulturpolitisk virkemiddel som ble opprettet i 1965
- målet er å tilby ny norsk litteratur til alle landets innbyggere via bibliotekene

Statens innkjøpsordning

- Vi har i dag fem innkjøpsordninger for litteratur:
 - Ny norsk skjønnlitteratur for voksne (ca. 200 titler i 1000 eksemplar)
 - Ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge (ca. 100 titler i 1550 eksemplar)
 - Ny norsk faglitteratur for barn og unge (ca 20 titler i 1550 eksemplar)
 - Omsett skjønnlitteratur for barn, unge og voksne (ca. 100 titler i 500 eksemplar)
 - Ny norsk sakprosa (ca. 60 titler i 1000 eksemplarer)

Statens innkjøpsordning

- Fire vurderingsutvalg, hvert med ansvar for én sjanger: prosa, lyrikk, dramatikk i bokform (for barn/unge og voksne), skjønnlitterær barne- og ungdomslitteratur.
- her vurderer noen kvaliteten, men ingen tar hensyn til om brukerne etterspør/ønsker å lese denne litteraturen
- sørger for **kvalitet** og **bredde/allsidighet** og på en måte også for **aktualitet**, siden det bestandig er de nyeste utgivelsene
- men det opptar hylleplass fordi det blir en så dominerende del av samlingene – de må stå der i 5 år før de kan kasseres
- samtidig kommunale nedskjæringer

- "Innkjøpsordningene gjør det mulig for bibliotek over hele landet å formidle bredden av norsk litteratur til brukerne. ***Statistikk fra 2007 viser at i snitt består 1/3 av bibliotekenes mediesamling av bøker fra innkjøpsordningen.*** Aktiv formidling av disse bøkene er en viktig arbeidsoppgave for bibliotekene."
- www.abm-utvikling.no/bibliotek/bibliotekutvikling/innhold-og-tjenester/litteraturformidling/innkjopsordningene-for-litteratur.html

Formidlingstjenester

- <http://www.onskebok.no/>
- www.litteratursiden.no

gressing/beiting

- vi forestiller oss at de fleste biblioteksbrukere ikke søker i katalogene for å se hva som finns, men at mange går langs hyllene for å finne noe interessant
- begrepene "gressing" eller "beiting" brukes for dette fenomen
- man tenker seg også at dersom brukeren ikke finner noe av interesse ved å gå gjennom hyllene, vil han/hun ikke komme tilbake så mange ganger før han/hun gir opp

Løsningen(?): Oversiktlige hyller

- det er ingen vits å drukne det brukeren ønsker i mye annet han/hun ikke er interessert i
- samtidig har det blitt "dårligere" plass på mange bibliotek fordi nye medier er kommet inn og fordi man trenger plass til pc-plassene
- derfor trenger vi kassering

Kasseringsregler

- Utseende:
 - utslitte og skitne eksemplarer (den ytre kvaliteten) – kan for eksempel gjelder klassikere som er mye utlånt og stadig etterspurt
- Dubletter eller eksemplartall
- Innhold/alder:
 - foreldet materiale (der det er kommet nye og oppdaterte/redigerte utgaver)
- dokumentene er ikke i bruk (har ikke vært utlånt i løpet av de siste årene)

Hva kan vi se etter?

- dagens bruk kan si noe om fremtidig bruk – tar utgangspunkt i at bruksmønstre er stabile
- hylletiden: hvor lenge står dokumentet på biblioteket mellom hver utlån?
- hva anser vi som kjernesamling og ikke-kjernesamling

Fem tommelfingerregler:

- Dubletter: De eldste utgavene av doble eksemplarer tas ut. Klassikere eller bøker med lokal tilknytning kan (til nød) settes på magasin.
- Utseende og alder: Slitte, uappetittlige eller bøker som lyser "gammelt" tas ut. Omslag skal være attraktive.
- Innhold: Foreldet meningsinnhold bør fjernes. Kan være vanskelig å vurdere i farten.
- Ubenyttede bøker: For eksempel kan kulturfondsbøker som ikke har vært åpnet på fem år tas ut. (bøker som knitrer fordi de aldri har vært åpnet før – såkalte "hyllevarmere").
- Hovedregel! Det er IKKE "kjekt å ha"! Vi ønsker en populær og attraktiv boksamling som inspirerer lånerne til å ta med noe nytt og spennende hjem. Selv om boka i en tenkt framtid muligens kan brukes til "noe", kan man alltid fjernlåne.

Likevel: forskjellige erfaringer

- det blir påstått at kassering fører til økt bruk av samlingene fordi samlingen da vil fremstå som ny og mer attraktiv
- det kan også skje at kasseringskandidater som likevel forblir i samlingen vil bli lånt ut, rett og slett fordi de nå har blitt synlige eller fordi biblioteket kan bestemme seg for å eksponere dem (utstillinger, formidlingsarrangementer)
- hvordan vurderer man fornyelser i utlånsstatistikken? (ikke et enkelt spørsmål fordi mange fornyelse skjer hjemme fra) – det er enklere å fornye enn å levere tilbake, ingen grunn til å tro at folk leser saktere nå enn tidligere
- på bibliotek hvor det er mange studenter, folk som tar utdanning, vil det også være mange fornyelser
- tilgjengelighet: avgjøres av utstillingspolitikk, kassering, låneperiodens lengde, eksemplartall og andre forhold

Systematisk og strategisk samlingsutvikling

- hva ønsker vi å satse på? hvordan kan vi profilere oss overfor gamle og nye brukere?
- ved nybygg, flytting eller lignende ofte en mulighet til å planlegge over lengre tid (for eksempel hadde Tromsø bibliotek seg bestemt for å bygge opp samlinger for musikk og film)
- hvor mye skal vi være selvforsørget? hvor mye kan vi basere oss på fjernlån?
- i følge ABM-u statistikk fra 2005 utgjør fjernlån i norske bibliotek bare 1% av alle utlån
- hvordan forholder man seg til gaver?

Bok søker leser

- Hva kan vi gjøre for å synliggjøre mangfoldet av litteratur som finns på biblioteket?
 - utstillinger
 - forskjellige arrangement som litterær matpakke, bokprat der man setter sammen et knippe bøker rundt samme tema (både nye og gamle, de som er mye og de som er mindre lest)
 - trekk ut noen titler som står på hyla og sett dem i en ny sammenheng; gi folk mulighet til å vandre fra det kjente til det ukjente
 - i Tromsø har man månedens forfatter, boktips på Twitter, en hylle med anbefalt litteratur +++

God smak og kvalitet – eller det folk vil ha?

- Ja takk, begge deler!
- Utfordringen består i ballansegangen mellom å etterkomme lånernes ønsker og kanskje prøve å få noen brukere til å låne/lese noe vi mener de burde.
- Samtidig har kvalitetsbegrepet blitt mye diskutert de siste tiårene.
- Forskjellige behov bør respekteres!

- Utfordringen ligger i å se mulighetene i det materialet vi faktisk har.
- Prøv å finne frem til forskjellige formidlingsstrategier.
- Bibliotekaren må tørre å ta egne valg!
- Ikke vær redd for å feile!

Litteratur

- Åse Kristine Tveit (red.): *Velge & vrake. Samlingsutvikling i folkebibliotek.* Biblioteksentralen 2006
- Niels Ole Pors: *Kassation i folkebiblioteker. Introduktion til en metode.* København 2001 (Råd og vink fra Biblioteksstyrelsen)
- Monica Kaasa (red.): *Innkjøpsordningene – en sterk kulturpolitikk.* ABM-skrift 58 (2009).

